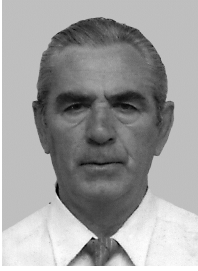

УДК 378

Білюк Олександр Володимирович, к.п.н., доцент кафедри джерелознавства, етнографії та методики викладання суспільствознавчих дисциплін Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського. Коло наукових інтересів: педагогічна думка, освіта та виховання і їх історичному розвитку.

ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА К. УШИНСЬКОГО

На підставі порівняльного аналізу розглядаються історико теоретичні аспекти поглядів В. Сухомлинського та К. Ушинського на формування творчої особистості вчителя у педагогічній спадщині вітчизняних педагогів – просвітителів.

On the basis of comparative analysis the historical and theoretical aspects of looks V. Sychomlinsky K. Yshinsky on forming of creative personality of teacher in the pedagogical inheritance of domestic teachers are examined.

Актуальність проблеми становлення та розвитку творчої особистості вчителя визначена завданнями національної педагогічної освіти, яка покликана формувати вчителя, здатного розвивати особистість дитини, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток і готовий працювати творчо [1, с. 658].

Сучасна педагогічна наука розкриває досить широкий аспект діяльності вчителя. Особлива увага надається дослідженню питань формування творчої особистості, педагогічної культури вчителя у науковій доробці В.О. Сухомлинського. Автори М. Антонєць, А. Борисовський, Ю. Новгородська, М. Мухін, І. Прокопенко досліджують різноманітні аспекти творчої особистості вчителя як основи педагогічної системи В. Сухомлинського.

Проблема особистості вчителя – одна із центральних у спадщині видатних класиків педагогіки В. Сухомлинського та К. Ушинського. Метою даної статті є аналіз та висвітлення шляхом порівняльного дослідження спільних і особистісних думок та поглядів педагогів-гуманістів щодо особистості творчого вчителя, його місця і ролі в загальній освітньо-виховній системі та розвитку і творчій самореалізації шкільної молоді.

Проблему творчого вчителя В.О. Сухомлинський порушує в багатьох статтях, серед яких: «Суспільство і вчитель», «Які якості треба мати педагогу як вихователів», «Розмова з молодим директором», книгах «Сто порад учителів», «Методика виховання колективу» та багатьох інших.

У «Розмові з молодим директором» Василь Олександрович називає творчість глибоко особистою, індивідуальною якістю і пов'язує її із здібностями, талантом педагога. На його думку, бачення нового у педагогічній діяльності є «важливою умовою творчого ставлення до роботи» [2, с. 413].

У педагогічних працях К. Ушинського «Людина як предмет виховання», «Про користь педагогічної літератури», «Три елементи школи», «Праця в її психічному і виховному значенні» особа вчителя розглядається як вирішальна виховна сила, один із найважливіших факторів мистецтва виховання. Автор формулює основні вимоги до творчої професії, систему наукової та педагогічної підготовки вчителя.

На основі аналізу думок, поглядів, досвіду видатних педагогів В. Сухомлинського та К. Ушинського з визначеної проблеми доцільно виділити ряд спільних професійних ознак та педагогічних вимог до творчої професії вчителя, а саме:

- всебічна широка освіта та спеціальна педагогічна, психологічна і методична, теоретична і практична підготовка;
- глибоке знання теорії та володіння мистецтвом навчання і виховання;
- створення у педагогічному процесі духу творчого пошуку з елементами наукового дослідження;
- здібність і готовність до самостійного, постійного розширення свого наукового і педагогічного кругозору шляхом самоосвіти, самовдосконалення, професійного самопізнання і самовиховання;
- органічне поєднання професійних якостей вчителя і вихователя. Вчитель для учнів не лише носій знань, який професійно володіє професійними якостями вчителя-предметника, але одночасно і вихователь;
- вчитель – носій найвищих ідеалів людяності, добра, справедливості й гуманізму. Особистість педагога творить особистість вихованця.

В. Сухомлинський і К. Ушинський особливу увагу звертали на важливість та значення психолого-педагогічної освіченості, постійного наукового збагачення вчителя. Від учителів вимагалось бути обізнаними з усіма новинами наукового і культурного життя суспільства. Особлива увага приділялась знанням вікової педагогічної психології, з тим щоб творчо застосовувати до вихованців індивідуальний підхід, а не пристосовуватися до дитини.

З цією метою у керованій В. Сухомлинським Павлишській середній школі діяли психологічні та спеціальні семінари, методичні об'єднання; випускався журнал «Педагогічна думка», проводилися науково-методичні та педагогічні конференції. Вчителями школи створювалися особисті бібліотеки, дотримуючись важливого принципу: «особиста бібліотека розкриває мою творчу індивідуальність і допомагає вводити вихованців у світ книги» [3, с. 79].

У школі панувала атмосфера творчого пошуку, піднесення гідності кожного вчителя як мислячої творчої особистості, адже педагогічна творчість безмежна [2, с. 476].

На думку К. Ушинського, джерелом творчої індивідуальності педагога, а значить й інтелектуального фону навчання та виховання повинна бути педагогічна література, яка є «наймогутнішим засобом» оволодіння знаннями педагогічної діяльності, лише «педагогічна література, жива, сучасна й широка», може оживити виховну діяльність, вирвати «вихователя з його замкнутої, приспляючої сфери» та ввести його «в благородне коло мислителів, що присвятили все своє життя справі виховання». Педагог, при цьому застерігає, що педагогічна література «неодмінно повинна бути самостійною, народною, а не запозиченою в інших народів» [2, с. 207].

Обидва педагоги-гуманісти поділяли думку стосовно глибокого оволодіння учителем теорією навчання та виховання як однією із складових

формування творчого вчителя. В. Сухомлинський директорам наголошував: «Теорія навчання – складна і потрібна теорія, без оволодіння якою неможливо працювати в школі». Педагогічна теорія, що живить педагогічну майстерність учителя, розвивається за умови, якщо вона відбивається в творчій індивідуальній праці [2, с. 427].

Відстоюючи недопустимість суперечки в справі виховання «між теорією і практикою», «між практиками і теоретиками, між поборниками досвіду і поборниками ідеї» К. Ушинський стверджує: «Нема такого педагога-практика, в якого не було б своєї хоч крихітної, хоч туманної теорії виховання і немає такого сміливого теоретика, який би час від часу не оглядався на факти» [5, с. 199]. Він називає педагогіку як найбільше, найвище і найнеобхідніше з усіх мистецтв мистецтво виховання, яке спирається на науку. Справжня теорія виховання ґрунтується на основах науки, засвоєння якої вихователем необхідне і можливе знову ж таки, шляхом літератури. Він закликає педагогів глибоко знати теорію та володіти мистецтвом виховання, оскільки педагогічній діяльності «крім терпіння, вродженої здібності й навичок, потрібні ще й спеціальні знання» [6, с. 229].

Обидва вчені педагоги-класики глибоко розуміли, що за творчим характером педагогічна праця неможлива без елемента дослідження і насамперед творчого. На думку В. Сухомлинського, «стає майстром педагогічної праці звичайно той хто відчув себе дослідником». Спостерігаючи, вивчаючи, аналізуючи факти, вчитель творить педагогічне явище. Саме в цьому і «полягає найважливіший елемент творчого дослідження-передбачення» [2, с. 471]. Це є важливою умовою творчого ставлення вчителя до роботи. Вчитель стає шукачем і дослідником, тим же вченим, але в своїй особливій лабораторії всебічно вивчаючи учнів, невпинно творить педагогічний процес.

З цього приводу слушною є думка К. Ушинського про розумову працю, яка є «чи не найважливішою працею для людини. Мріяти легко і приємно, а думати – важко» [7, с. 228]. За К. Ушинським, коли людина залишається без думки в голові, то у такому випадку «псується голова, серце і моральність». Саме тому в організації творчої роботи важливу роль відіграє визначення мети своєї діяльності. К. Ушинський пише: «Ввіряючи вихованню чисті і вразливі душі дітей, ми маємо цілковите право спитати вихователя, якої мети добиватиметься в своїй діяльності, оскільки визначення мети виховання є пробним каменем усяких психологічних і педагогічних теорій» [6, с. 231].

Надаючи особливу увагу творчому характеру педагогічної діяльності, суттєвої ролі педагогічної науки у справі навчання та виховання В. Сухомлинський і К. Ушинський постійно піклувалися про рівень підготовки учителів у відповідних навчальних закладах. З приводу цього К. Ушинський наполегливо домагався відкриття в університетах вкрай потрібного факультету для педагогів. «Справа

громадянського виховання зовсім не така дрібна, щоб не заслуговувала окремого факультету». За змістом та метою роботи такі факультети були б виразнішими, порівняно з іншими факультетами – це вивчення людини в усіх проявах її природи... [6, с. 293].

Розглядаючи педагогічні умови, що впливають на творче зростання вчителя В. Сухомлинський і К. Ушинський були однак думки, що педагогічна творчість може успішно розвиватися лише на основі відкритої любові до дітей та до педагогічної справи. Аналізуючи дискусійну точку зору учителів щодо того, що має бути першим: розуміння і любов до дітей чи високий професіоналізм. В. Сухомлинський у статті «Як любити дітей» висловлює однозначну думку: «...треба залишити школу і здобути іншу спеціальність. Або ж виховати в собі любов до дитини – третього не дано». Тільки любов вихователя може вплинути на духовний світ дитини, «педагог без любові до дитини – це все одно, що співець без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору» [4, с. 292].

Любов до дитини К. Ушинський теж розглядав із позицій університетського гуманізму. Педагог-класик радить вихователю «пізнати дитину такою, якою вона є насправді, з усіма її слабостями і в усій її величч, з усіма її буденними дрібними потребами і з усіма її великими духовними вимогами» [6, с. 246]. Чим вищий рівень наукової обізнаності вихователя, чим вище його фаховий професіоналізм, глибоке розуміння дитини, її

психології та духовною освіту, тим впливовішою на молоду душу стає особа вихователя, «якої не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань та заохочень. Вона означає все в справі виховання» [5, с. 205].

Заслуговує на увагу ще одна цінна ідея В. Сухомлинського та К. Ушинського стосовно творчої педагогічної діяльності – це проектування людини. У «Розмові з молодим директором» В. Сухомлинський аналізує обгрунтовану А. Макаренком ідею проектування людини: «Якщо уважно вдуматись в нашу роботу, то найголовнішою сферою єднання теорії і практики є проектування людини» [2, с. 605]. Варто, при цьому, зазначити, що на той час педагогічна психологія ще не набула функції проектуючої науки і передбачення Василя Олександровича щодо проектування людської особистості було провідною рисою творчості педагога.

У свій час К. Ушинський розглядав виховну діяльність педагога з погляду у майбутнє. У праці «Людина як предмет виховання», відстоюючи ідею важливості для суспільства формування ідеалу досконалої людини, великий педагог звертає увагу на роль вихователів, яким «ввіряємо моральність і розум дітей наших, ввіряємо їхню душу, а разом з тим і майбутнє нашої вітчизни» [6, с. 243].

Висловлені В. Сухомлинським та К. Ушинським думки щодо творчої особистості вчителя набагато випереджали свій час, є актуальними, багатограними і потрібними для сьогодення з позицій освітньої практики та подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція педагогічної освіти // Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія / За ред. В.Г. Кременя. – К.: Знання, 2005. – С. 658-670.
2. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором // Вибрані твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 393-622.
3. Сухомлинський В.О. Моя педагогічна система: [з неопублікованої Кн. «Педагогічна культура»] // Радянська школа. – 1988. – № 7. – С. 79-84.
4. Сухомлинський В.О. Як любити дітей // Вибрані твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 292-308.
5. Ушинський К.Д. Про користь педагогічної літератури // Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія / За ред. В.Г. Кременя. – К.: Знання, 2005. – С. 198-211.
6. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання // Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія / За ред. В.Г. Кременя. – К.: Знання, 2005. – С. 237-246.
7. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні // Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія / За ред. В.Г. Кременя. – К.: Знання, 2005. – С. 221-230.